

Lukas Milevski*
Leideno universitetas

Baltijos šalių gynybos scenarijai: kam ruoštis **

Šiame straipsnyje strateginiu požiūriu aptariama Baltijos šalių gynyba, pagrindinį dėmesį skiriant trimis Rusijos agresijos prieš Baltijos šalis scenarijams: 1) užmaskuotai invazijai, kurią Vakarai pavadintų hibridiniu karu, 2) staigiai Rusijos karinių vienetų, jau esančių Baltijos regione arba aplink jį, invazijai ir 3) parengtai invazijai, kurią įvykdytų gausesnės Rusijos pajėgos, iš kitų Rusijos vietovių perverstos į vietą, iš kurios Baltijos šalys joms lengvai pasiekiamos. Pagrindinis dėl kiekvieno scenarijaus kylantis klausimas: ar susiklosčius šiam konkrečiam scenarijui Rusija turėtų įgyvendinamą strategiją, ar jis galėtų tapti įtikinama Rusijos sėkmės teorija? Kiekvienas scenarijus analizuojamas karinės praktikos arba taktikos požiūriu, tuomet politikos požiūriu, o vėliau jie kartu aptariami strateginiu požiūriu. Straipsnyje teigiama, kad nei užmaskuota invazija, nei staigi invazija negali tapti tikroviškomis Rusijos sėkmės teorijomis, o parengta invazija iš tiesų gali būti laikoma įtikinama pergales teorija.

Įvadas

Rusijos invazija į Krymą ir po to įvykdyta jo okupacija 2014 m. pradžioje, taip pat jos dalyvavimas Donbaso kare, kurį Rusija neįtikinamai neigė, pažadino NATO. Rusijos veiksmai, ypač „Malaysian Airlines“ 17 skrydį vykdžiusio orlaivio numušimas, įtikino daugelį NATO narių, ypač Vakarų Europą, kad Rusija kelia pavojų. Jie paskatino Baltijos šalis, kurios visada saugojosi Rusijos, tačiau vis dėlto leido gerokai apkarpyti savo gynybos biudžetus po 2008 m. finansų krizės, vėl nukreipti dideles investicijas į gynybą. 2014 m. rugsėjo mėn. NATO narės įsipareigojo skirti 2 proc. BVP gynybai, nors daugeliui Europos NATO narių, išskyrus Baltijos šalis, šį įsipareigojimą sunku įgyvendinti politiškai.

Vis dėlto šalia Baltijos šalių (ir kitų valstybių) skiriamų išlaidų gynybai būtina rimtai apvarstyti grėsmės (-ių) pobūdį ir jos (jų) požymius. Carlo von Clausewitzo teiginys, kad „pirmasis, svarbiausias ir toliausiai siekiantis

* *Dr. Lukas Milevski* - Leideno universiteto lektorius. Adresas korespondencijai: Doelensteeg 16, 2311VL Leidenas, Nyderlandai; tel.: +31 715271288, el. paštas: l.milevski@hum.leudenuniv.nl

** Straipsnis parašytas specialiai „Lietuvos metinei strateginei apžvalgai“.

sprendimas, kurį turi priimti politinis lyderis ir vadas – tai nustatyti <...>, ko kio pobūdžio karą jie rengiasi kariauti“, yra pagrindinis gynybos planavimo principas¹. Tačiau yra palyginti nedaug empirinių įrodymų, kuriais būtų galima grįsti savo planus, ypač kalbant apie tokį sudėtingą reiškinį kaip karas. „Kadangi strategija turi tiek aspektų, tarp jų ir susijusių su priešu, viltis ateityje turėti strategijos istoriją tegali būti teorinė.“² Taigi, gynybos planavimas turi vykti remiantis strategiškai pagrįsta vaizduote, kuri savo ruožtu paklusta strategijos teorijai, tačiau taip pat yra grindžiama istorine patirtimi ir tikru fiziniu pasauliu.

Kalbant apie agresorių – Clausewitzo aptariamas sprendimas toks pat gyvybiškai svarbus ir jam. Agresorius veikdamas jaučiasi saugus tik, jeigu jis yra įsitikinęs, kad užsitikrino tam tikrą santykių pobūdžio kontrolę, t. y. jis tikisi, kad jo strategija leis veiksmingai jam palankiu būdu kontroliuoti bet kio vėliau prasidėsiančio karo ir per jį vyksiančių karinių operacijų pobūdį³. Ši aplinkybė tokia pat svarbi ir gynybos planuotojui, mėginančiam įvertinti galimus scenarijus: ar hipotetinis priešas gali tam tikromis priemonėmis ir būdais užsitikrinti pakankamą kontrolę? O ką tai reiškia gynybai?

Šiame straipsnyje siūloma apsvarstyti tris galimus Baltijos šalių gynybos scenarijus – pateikiama analizė išdėstyta pagal strategijos teoriją ir yra ja grindžiama. Struktūros aspektas itin svarbus: kadangi strategijos vieta – tarp kariinės praktikos, kaip taktikos, bei operacijų ir politikos bei politinių pasekmių ir ji jas visas sieja, ji neišvengiamai yra paskutinis loginis analizės žingsnis. Visų pirma reikia išnagrinėti taktiką, tuomet – politiką ir tik vėliau galima aptarti strategiją, kaip pirmųjų dviejų jungtį. Trys scenarijai yra: 1) užmaskuota invazija, kurią Vakarų šalys pavadintų hibridiniu karu, 2) staigi Rusijos karinių vienetų, jau esančių Baltijos regione arba aplink jį, invazija ir 3) parengta invazija, kurią įvykdo gausesnės Rusijos pajėgos, iš kitų Rusijos vietovių permestos į vietą, iš kurios Baltijos šalys joms lengvai pasiekiamos. Pagrindinis dėl kiekvieno iš jų kylantis klausimas: *ar susiklosčius šiam konkrečiam scenarijui Rusija turėtų įgyvendinamą strategiją, ar jis galėtų tapti įtikinama Rusijos sėkmės teorija?* Visi šie scenarijai peržengia vien ardomosios veiklos ribas, kuri, nors ir yra svarbi, nėra vien gynybos klausimas. Visuose juose daroma prielaida, kad Rusija dėl bet kokių priežasčių nusprendžia jėga užsitikrinti tam tikrą Baltijos šalių politinę kontrolę. Nepaisant to, ar tokie veiksmai įvykdomi kaip atvira

¹ Carl von Clausewitz „On War“, Michael Howard ir Peter Paret, red. ir vert. (Princeton: Princeton UP 1984), 88.

² Colin S. Gray „Strategy and Politics“ (London: Routledge 2016), 61.

³ C. Wylie „Military Strategy: A General Theory of Power Control“ (Annapolis: Naval Institute Press 1989), 74, 76–77.

aneksija, ar kaip atskyrusių regionų sukūrimas, jie susiję su esamų politinių sienų keitimu.

Galiausiai pažymėtina, kad nė viena iš šių ypatingų situacijų neatrodo tikėtina. Rusija per pastaruosius keletą metų praleido įvairių tariamų progų užpulti Baltijos šalis. Vis dėlto negalima užtikrintai teigti, kad tai neįvyks. Tai, kaip teisingai nurodė Bernardas Brodie, Šaltojo karo pradžioje kalbėdamas apie branduolinį karą, „tol, kol yra bent menkiausia karo galimybė, turime domėtis jo pasekmėmis, ir nors praktiškai visos pasekmės būtų blogos, kai kurios iš jų būtų daug blogesnės už kitas“⁴.

1. Pirmas scenarijus: užmaskuota invazija

Užmaskuota invazija yra scenarijus, į kurį susitelkia daugelis Vakarų komentatorių ir kuris dažnai klaidingai vadinamas hibridiniu karu, nors analitiniu požiūriu naudingesnis apibūdinimas yra užmaskuota invazija. Kitaip nei žodis „hibridinis“ ir jo sinonimai, sąvoka „užmaskuota invazija“ nurodo šio reiškinio esmę. Vakarai itin daug dėmesio skyrė užmaskuotos invazijos scenarijui iš karto po įvykių Kryme ir Donbase, ir dėl to atsirado abejotinų darbų, kaip antai britų visuomeninio transliuotojo 2016 m. kūrinys „World War Three: Inside the War Room“ („Trečiasis pasaulinis karas: karo kambaryje“), kuriame pasakojama apie hipotetinę invaziją į Latgalą ir reiškiamas perdėtas susirūpinimas dėl rusų tautinių mažumų Latvijoje ir Estijoje kaip dėl pažeidžiamumo veiksmų. Dar naujesnės Vašingtono ekspertų grupės parengtos Rusijos sausumos pajėgų kovos rikiuotės apžvalgos pabaigoje pateiktos rekomendacijos, kuriose pabrėžiama, kad užmaskuotas scenarijus yra labiausiai tikėtinas⁵.

1.1. Užmaskuotos invazijos taktika

Užmaskuota invazija Vakarams padarė stiprų pirmąjį įspūdį pirmiausia todėl, kad ji įvyko Kryme – idealiaame teatre tokiai invazijai įvykdyti: Ukrainos vyriausybėje buvo sumaištis, jos karinį buvimą šiame regione daugiausia sudarė technikai ir mechanikai, o ne priešakinėse fronto linijose kovojančios pajėgos; vietos gyventojai daugiausia buvo prorusiški ir vietos politikų bei nusikalstamo pasaulio atstovų gretose buvo agentų savanorių, pasirengusių tar-

⁴ Bernard Brodie „The Anatomy of Deterrence“, *World Politics* 11/2 (1959 sausio mėn.), 178.

⁵ Catherine Harris ir Frederick W. Kagan „Russia's Military Posture: Ground Forces Order of Battle“ (Washington DC: Institute for the Study of War 2018), 17.

nauti Maskvai; rusai buvo visiškai pakirtę vietos policijos ir Ukrainos saugumo tarnybos veiklą ir Rusija galėjo be vargo įvesti savo specialiąsias pajėgas į Krymą, pasinaudodama jau esamu Rusijos kariniu buvimu⁶. Baltijos šalyse tokių sąlygų apskritai tiesiog nėra.

Rusai ir kiti Baltijos šalių rusakalbiai gyventojai žino, kad nepriklausomose Baltijos šalyse gyventi geriau nei Rusijoje. Jie taip pat yra linkę pabrėžti savo skirtingumą nuo Rusijos rusų, iš dalies dėl natūralios diasporos dinamikos. Jau atsiranda kultūrinių skirtumų, nes Baltijos šalių rusai tebėra ištikimi Rusijos aukštajai kultūrai, kuri daugeliu požiūriu yra prarasta pačioje Rusijoje. Dėl to atsiranda natūralus skirtingumo pojūtis ir ne vien atskirties, bet kartais net pranašumo pojūtis, dėl kurio Rusija, kaip idėja, suvokiama dvejopai: „visų pirma, kaip politinis subjektas, o antra, – kaip istorinis, kultūrinis ir simbolinis subjektas <...>“⁷. Baltijos šalių rusai yra kultūriniu požiūriu skirtingi, dažnai mažai suinteresuoti asimiliuotis su estų ir latvių vietos kultūrine aplinka, tačiau ir mažai besidomintys Rusijos politiniais projektais.

Be to, Baltijos valstybės suvokia užmaskuotos invazijos grėsmę ir yra nustačiusios tinkamą tokios situacijos sprendimą. Kaip nurodė Raimondas Vėjonis, buvęs Latvijos prezidentas ir gynybos ministras per įvykius Kryme ir po jų: jeigu žalieji žmogeliukai pasirodytų Latvijoje, jie būtų nušauti. Iš esmės toks ir yra tinkamas atsakymas⁸. Kitaip nei Ukraina ir Vakarai 2014 m. vasarį, Baltijos šalys nenustebtų ir jos sugebėtų pakankamai argumentuotai įtikinti NATO, kad būtent tai ir yra užmaskuota invazija – invazija, nors išoriškai ir neakivaizdi. Be to, kadangi Baltijos šalių kariuomenės naudoja vakarietišką įrangą ir ginklus, Rusijai nebūtų įmanoma gerai apginkluoti „sukilėlių“ ir tuo pat metu apsimesti, kad jie tėra vietos veikėjai, plėšikaujantys ginklų sandėliuose. Kokį taktinį pranašumą būtų galima pasiekti surengus žaliųjų žmogelių antplūdį į Baltijos šalis, atsižvelgiant į gerokai nepalankesnes užmaskuotos invazijos aplinkybes?

Pagrindinis taktinis pranašumas, kurį galėtų suteikti užmaskuota invazija, būtų taktinė sumaištis, ypač tarp NATO daugiašalių batalionų kiekvienoje Baltijos šalyje. Vienas iš pagrindinių dviejų Rusijos užmaskuotų invazijų į Ukrainą privalumų buvo aplinkybė, kad Vakarai, ypač Vakarų žiniasklaida, ilgą laiką negalėjo atskirti tikrųjų ir įvežtų „vietos“ veikėjų. Tai gali būti ir dau-

⁶ Mark Galeotti „Hybrid War’ and ‘Little Green Men’: How It Works and How It Doesn’t“, Agnieszka Pikulicka-Wilczewska ir Richard Sakwa (red). *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. (Bristol: E-International Relations Publishing 2015), 159–160.

⁷ Ammon Cheskin „Exploring Russian-Speaking Identity from Below: The Case of Latvia“, *Journal of Baltic Studies* 44/3 (2013), 296.

⁸ Žr. Lukas Milevski „The Strategic Response to Ambiguity“, *Orbis* 63/3 (2019), 376–390.

giašalių batalionų silpnybė. Tokia sumaištis tik dar sustiprėtų, jeigu vietos baltai savo pačių iniciatyva pradėtų smurtinį arba nesmurtinį pasipriešinimą užmaskuotai invazijai, atsižvelgdami į tai, kad trys Baltijos šalys juda visuotinės gynybos, grindžiamos ir pilietiniu pasipriešinimu, link. Ar taktinėje situacijoje, reikalaujančioje skubios reakcijos, kariui iš Vakarų arba Pietų Europos arba iš Šiaurės Amerikos iš tiesų pavyktų atskirti įvežtą „sukilėlį“ nuo jam besipriešinančio vietos baltojo? Rusija pasirūpintų, kad kiekviena daugiašalių pajėgų klaida jai atneštų politinio kapitalo ir naudos viešojoje erdvėje.

Baltijos šalių ginkluotosios pajėgos, vadovaujančios užmaskuotos invazijos sulaukymui, galėtų būti dislokuotos atokiau nuo įvažiavimų į didžiuosius miestus arba svarbiausių transporto arterijų, o tai galėtų būti naudinga vėlesnei Rusijos atvirai invazijai – daugiau apie tai kalbama toliau. Vis dėlto Baltijos šalyse įvykdyti tokias misijas, kokias Rusijos kariai be skiriamųjų ženklų vykdė Kryme, būtų gerokai sunkiau. Jeigu Rusijos pajėgos norėtų užimti gyvybiškai svarbias vietas, kaip antai: oro uostus, kelių sankryžas, valdžios institucijų pastatus, arba užpultų karinį postą, jų kariai turėtų pasirodyti viešai, taptų taikniais ir būtų nušauti.

Taktiniu požiūriu norint sėkmingai įvykdyti užmaskuotą invaziją reikia gana palankių sąlygų karo veiksmų teatre, kurių Baltijos šalyse iš esmės nėra ir kurių poveikis Baltijos šalių vyriausybėms, kariuomenėms ir gyventojams, kurių didelė dalis yra pasirengę duoti atkirtį patys, nebūtinai būtų pakankamai stiprus, kad būtų galima pasiekti ką nors naudinga esant dabartiniam saugumo klimatui.

1.2. Užmaskuotos invazijos politika

Pagrindinis netikėtumo poveikis pasireiškia politiniu lygmeniu, dėl jo sulėtėja ir (arba) pakrinka sprendimų priėmimas šalyse, kurios nėra pasiruošusios priimti sprendimus, kuriuos būtina priimti vykstant užmaskuotai invazijai. Ukraina, pasiryžusi nebekartoti nereagavimo klaidos, kurią ji buvo padariusi Kryme, buvo benugalinti „separatistus“ Donbase iki 2014 m. rugpjūčio, kai Rusija atsiuntė daug daugiau išteklių jų veiklai šiame regione remti. Politinė nuostaba, net sumišimas dėl Rusijos veiksmų buvo būdingas ir Vakarų reakcijai 2014 m. pradžioje. Nebūdami įsitikinę, kokie yra tikrieji Rusijos ketinimai, Vakarai leido Rusijai kontroliuoti santykių su Ukraina Kryme eigą ir tempą.

Dabar politinė situacija kitokia; užmaskuota invazija nebūtų naujiena, kokia ji buvo 2014 m. Dabar jau galima numatyti užmaskuotos invazijos pasekmes, nes jos jau kilo Kryme. Dėl galimybės taip pagrįstai numatyti įvykių eigą nebeturė-

tų būti galimybės jiems pasikartoti. Vis dėlto NATO narių politika nebūtinai yra akivaizdi. Galėtų atsirasti aplinkybių, kuriomis atskirų NATO šalių politikai ragintų neginti aljanso narių, pavyzdžiui, jeigu Rusija sėkmingai įsiveržtų į Baltijos valstybių teritoriją ir imtų grasinti sukelti branduolinį karą, jeigu NATO reaguotų. Ateityje gali įvykti politinių pokyčių, kurie susilpnintų nuolatinis išpareigojimus arba vykdyti kolektyvinę gynybą, arba priešintis Rusijai. Be to, nors ginkluotas atsakas į užmaskuotą invaziją yra strateginiu požiūriu tinkamas, jis greičiausiai būtų ginčytinas politiniu požiūriu ir tai galėtų sustabdyti NATO nuo atsakomojo smūgio.

Kadangi hipotetinės užmaskuotos invazijos politinis kontekstas nežinomas, sunku nuspėti, koks būtų politinis atsakas NATO viduje. Dėl Baltijos valstybių atsakymas aiškus: imtis atsakomųjų kovos veiksmų. Ko gero, tik tokio atsako pakaktų norint sustabdyti užmaskuotą invaziją ir priversti Rusiją priimti politinį sprendimą: nutraukti pastangas arba eskaluoti karo veiksmus. Donbase Rusija pasirinko eskalaciją, tačiau didelis (nors ir neįtikinamai) ginčytinų pajėgų privalumas yra tai, kad jas kontroliuojantis subjektas turi galimybę atsitraukti nesusigadindamas reputacijos.

Kokia būtų užmaskuotos invazijos politinė nauda Rusijai? Krymo ir Donbaso atvejai atskleidžia du skirtingus rezultatus: visiška pirmojo aneksija, o pastaruoju atveju – atskilęs regionas, kuriame rusena ne visiškai išaldytas konfliktas, iš esmės trukdantis Ukrainai kada nors įstoti į NATO. Jeigu NATO nepaisytų bet kurio iš šių rezultatų Baltijos šalyse, jis, kaip aljansas, susidurtų su politiniais sunkumais. Ketinimas aneksuoti Baltijos šalių teritoriją būtų tiesioginis pagrindas taikyti NATO 5 straipsnį dėl kolektyvinės savigynos. Ketinimas sukurti atskilusį regioną ir nuolatinį konfliktą NATO šalyje būtų panašus iššūkis pamatiniams NATO principams.

1.3. Užmaskuotos invazijos strategija

Ar užmaskuotos invazijos atveju Rusija turėtų pakankamai komponentų invazijos į Baltijos valstybes strategijai (sėkmės teorijai) sukurti? Panašu, kad atsakymas yra neigiamas. Susiklosčius tikrai konfliktinei situacijai, mažai tikėtina, kad užmaskuotas karas, bent jau toks, koks vyko Kryme ir Donbase, būtų taktiniu požiūriu sėkmingas aplinkybėmis, kai neįtikimas maskavimas netampa pagrindu taikyti 5 straipsnį, nebent NATO šalių politika iš tiesų išsigimtų. Rusijai įvykdžius užmaskuotą invaziją, pasiekiamos kontrolės lygis būtų per žemas.

Jeigu mažai tikėtina, kad taktika pasiteisintų politiniu požiūriu, taip pat mažai tikėtina, kad politikai sudarytų galimybes taktikos sėkmei, kaip atsitiko

Kryme, arba net sąlygas jai baigtis sėkme arba nesėkme, kaip atsitiko Donbase. Kalbant konkrečiai apie Rusijos užmaskuotą invaziją į Baltijos valstybes, nėra jokios pagrįstos galimybės arba net optimistinės vizijos, kad ji gali būti sėkminga. Kiekvienas pasirinkimas kelia eskalacijos ir aktyvesnio NATO dalyvavimo regione grėsmę, nebent gerokai pablogėtų NATO politika, susijusi su jos įsipareigojimu dėl kolektyvinės gynybos arba su būtinybe pasipriešinti Rusijai, kai ji pažeidžia susiklosčiusią tvarką.

Paaštrėjus situacijai, Rusijai tektų priimti tolesnį sprendimą: atsitraukti, galbūt išsaugant reputaciją savo visuomenės akyse dėl nepavykusios avantiūros tariamo ginčytinumo, arba pereiti prie atviros invazijos. Nepanašu, kad Baltijos šalyse būtų taktinės, politinės arba galų gale strateginės erdvės patirti sėkmę vien įvykdžius užmaskuotą invaziją – atrodo, kad ji galėtų baigtis tik eskalacija arba atsitraukimu. Užmaskuota invazija negali būti savarankiška Rusijos strategija. Todėl abu toliau aptariami scenarijai yra susiję su atvira invazija ir jie visų pirma skiriasi Rusijos išankstinio pasirengimo lygiu.

2. Antras scenarijus: staigi invazija

Staigios Rusijos invazijos į Baltijos valstybes atveju pirmiausia išiveržtų tik pajėgos, dislokuotos per lengvai įveikiamą atstumą, o vėliau būtų galimybė arba tikimybė prirėkus gauti pastiprinimą iš teritorijų, nutolusių nuo Baltijos šalių regiono periferijos.

2.1. Staigios invazijos taktika

Rusijos vakarų karinė apygarda (VKA) turi keturis sausumos pajėgų manevrinčius darinius, iš kurių du yra dislokuoti aplink Baltijos šalis, vienas – aplink Ukrainą ir dar vienas – prie Maskvos. Tai: 1) 11-asis armijos korpusas Kaliningrade su trimis manevrinėmis brigadomis (iš kurių viena yra jūrų pėstininkų); 2) 6-oji bendrųjų pajėgų armija aplink Sankt Peterburgą su dar dviem manevrinėmis brigadomis; 3) 1-oji gvardijos tankų armija šalia Maskvos su trimis manevrinėmis brigadomis, sudarančiomis diviziją ir 4) 20-oji gvardijos bendrųjų pajėgų armija aplink Ukrainą su šešiomis manevrinėmis brigadomis, sudarančiomis dvi divizijas. VKA dar turi tris oro desanto divizijas, iš kurių viena, 76-oji gvardijos desanto šturmo (GDS) divizija, su trimis oro desanto pulkais yra dislokuota Pskove. Kiekvienas iš šių keturių darinių turi kintamą skaičių paramos brigadų, įskaitant artilerijos, raketų, priešlėktuvinių raketų, ryšių ir

logistikos brigadas⁹. Rusija hipotetiškai galėtų per palyginti trumpą laiką Baltijos šalyse dislokuoti penkias motorizuotąsias manevrines brigadas kartu su keturiomis artilerijos arba raketų brigadomis ir trimis oro šturmo pulkais.

Priešpriešindami Rusijos kovos rikiuotę aplink Baltijos šalis ir aplink Ukrainą kai kurie Vakarų analitikai pabrėžia, kad „mechanizuotųjų pajėgų padėtis Baltijos šalių periferijoje vis dėlto labai skiriasi nuo tokių pajėgų dislokacijos prie Ukrainos sienos ir į tai reikia rimtai atsižvelgti“¹⁰. Kitaip nei Ukrainos fronte, kur Rusijos manevrinės brigados yra sujungtos į divizijas, kurių pagrindinė užduotis – veiksmingai koordinuoti kelių brigadų veiksmus, rusai nėra sukūrę divizijų štabų aplink Baltijos šalių regioną. Mažai tikėtina, kad vienintelis regione esantis štabas, priklausantis 76-ajai GDŠ divizijai, būtų pajėgus koordinuoti bendrųjų pajėgų operaciją. Manoma, kad aplink Ukrainą Rusija yra dislokavusi tokias pajėgas, kokių reikėtų, norint veiksmingai įvykdyti staigią invaziją, o aplink Baltijos valstybes išdėstytos pajėgos yra ne tokios.

Be to, manoma, kad iš šių pajėgų trys manevrinės brigados ir jų paramos elementai Kaliningrade daugeliu atvejų negalėtų pajudėti ir greičiausiai negalėtų veiksmingai užpulti Lietuvos teritorijos. Taip yra todėl, kad Lenkija sugebėtų mobilizuoti pranašesnę kovinę galią, kuri keltų grėsmę į Lietuvą iš Kaliningrado besiveržiančioms Rusijos pajėgoms iš užnugario arba jų dešiniajam sparnui, taip sumenkindama bet kokio puolimo veiksmingumą ir galbūt net sukeldama grėsmę pačiam Kaliningradui.

Baltijos valstybėse NATO vietos karinė galia nuo 2014 m. gerokai išaugo. Kiekviena iš trijų šalių yra priėmusi po daugiašalį batalioną, kurie visi yra gerai integruoti į vietos Baltijos karinę organizaciją. Kiekviena šalis dabar gali dislokuoti po dvi arba daugiau brigadų, o Lietuva, bendradarbiaudama su Amerika, net kuria divizijos štabą, siekdama geriau koordinuoti savo tris su puse brigados. Nepaisant šių įspūdingų skaičių – ypač tokioms mažoms šalims – NATO ir Baltijos šalių regionas ir toliau prasčiau atrodo oro erdvės gynybos, aviacinio aprūpinimo, šarvuočių ir tankų pajėgų bei apskritai apšaudymo galios srityse.

Nors yra buvę keletas bandymų sumodeliuoti, kaip atrodytų Rusijos invazija į Baltijos šalis ir kaip ji vyktų, nedaug kas skiria staigios ir parengtos invazijos scenarijų (atrodo, kad garsiojoje 2016 m. analitinio centro RAND ataskaitoje plėtojamas pasirengimo scenarijus, nes akivaizdu, kad Rusijos pusė naudojami pajėgomis iš visos VKA). Neseniai atliekant tokį modeliavimą buvo stebimas tam tikras skaičius pajėgų panaudojimo kintamųjų – be kita ko, įskai-

⁹ Fredrik Westerlund ir Johan Norberg „The Fighting Power of Russia's Armed Forces in 2016“, Gudrun Persson (red.), *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2016*. (Stockholm: Swedish Defense Research Agency 2016), 80–81; C. Harris ir F. W. Kagan, „Russia's Military Posture“, 18–20.

¹⁰ C. Harris ir F. W. Kagan „Russia's Military Posture“ 11.

tant puolimo fronto plotį, puolimo greitį, dislokuotų gynybos pajėgų padėtį ir gynybos gylį – abiejose pusėse per keletą įvairių scenarijų nuo faktinės situacijos 2016 m. iki hipotetinio 2020 m. scenarijaus, atsižvelgiant į esamus Rusijos ir NATO planus. Išvados buvo optimistinės: tinkamai panaudojus pajėgas, remiantis užmaskuotosiomis pozicijomis ir gynyba į gilumą, Baltijos šalyse jau dislokuotos NATO pajėgos galėtų arba pakankamai sustabdyti rusus, kol atvyks NATO pastiprinimas, arba užtikrinti, kad Rusijos vykdomas Baltijos šalių sostinių puolimas būtų nepakeliamai brangus¹¹.

2.2. Staigios invazijos politika

Bet kokios atviros, tiek staigios, tiek gerai parengtos, invazijos politika yra akivaizdi. Rusija būtų agresorė, tiesiogiai vykdanči veiksmus, kurie yra pagrindas taikyti NATO kolektyvinės gynybos nuostatą. Nors taikomi tie patys aljanso vidaus politikos saugikliai kaip ir užmaskuotos invazijos scenarijui, Rusijai vis tiek kiltų didelė grėsmė. Todėl, jeigu Rusija norėtų veikti taip atvirai, vargu ar ji pasitenkintų mažais laimėjimais Baltijos valstybėse. Priešingai – Rusija neabejotinai siektų visiškai užkariauti šią teritoriją ir atsidurti palankiausioje strateginėje padėtyje Baltijos šalių regione, kol NATO rastų galimybę padaryti ką nors reikšminga Rusijai sustabdyti. Niekas, išskyrus galimą didelę sėkmę, nebūtų verta tokių veiksmų keliamos grėsmės.

2.3. Staigios invazijos strategija

Ar staigios invazijos perspektyva suteikia rusams visus komponentus, būtinus įtikinamai sėkmės kare su Baltijos šalimis teorijai sukurti? Panašu, kad kaip ir kalbant apie užmaskuotos invazijos scenarijų, atsakymas yra neigiamas. Tikėtinas Rusijai pasiekiamas kontrolės lygis taip pat būtų per žemas, o galimybė pasiekti naudingą kontrolės lygį būtų labiau loterija, nei palyginti užtikrinta situacija.

Rusijos kovos rikiuotė Baltijos valstybių pašonėje atrodo netinkama bendrųjų pajėgų invazijai surengti. Pats pajėgų santykis nėra labai subalansuotas, nors Rusija tikrai turi didelį artilerijos pranašumą. Vis dėlto šiame regione Rusijai stinga vadaviečių, nes šiuo metu šalia nėra štabų, kurie iš tiesų galėtų vadovauti bendrųjų pajėgų operacijai ir ją valdyti. Jeigu tikėtume modeliavi-

¹¹ Ben S. Wermeling „Fighting Russia? Modeling the Baltic Scenarios“, *Parameters* 48/2 (2018 m. vasara), 63–75.

mu, NATO jau turi dislokavusi pakankamai pajėgų ir, jeigu jos būtų tinkamai naudojamos, jos turėtų sugebėti apriboti staigios invazijos galimą kelti grėsmę.

Palyginti su šiais gana ribotais Rusijos pajėgumais, numatomi laimėjimai, kuriais būtų galima pateisinti atviro karo su NATO riziką, turėtų būti dideli. Turbūt tik visiškas Baltijos valstybių užkariavimas pateisintų karo su NATO riziką, tačiau – žinoma, jeigu galima pasitikėti modeliu – įvykdžiusi staigią invaziją, Rusija nebūtinai sukauptų tam būtiną kovinę galią.

3. Trečias scenarijus: parengta invazija

Gerai parengta invazija yra košmariškas scenarijus Baltijos šalių gynybai. Gynybos departamentas ir RAND sumodeliavo tokius kovos veiksmus jau 2015–2016 m., nors RAND galima kritikuoti dėl Rusijos gebėjimo greitai dislokuoti pajėgas iš visos Rusijos tam tikrame regione nepaisymo¹².

3.1. Parengtos invazijos taktika

Parengtos invazijos scenarijus grindžiamas ilgesniu Rusijos pasirengimu įsiveržti į Baltijos valstybes, nors nebūtinai būtų akivaizdu, kad tokia parengiamoji veikla yra skirta šiam tikslui – priešingai, parengiamųjų veiksmų tikslas būtų neaiškus. Dabartinis Rusijos ginkluotųjų pajėgų generalinio štabo vadas Valerijus Gerasimovas garsėja tuo, kad semiasi įkvėpimo iš sovietų strategijos teoretikų, ypač iš tarpukario mąstytojų, kaip antai Aleksandro Svečino ir ypač Georgijaus Issersono. Issersonas šiuo požiūriu ypač įdomus, nes jis manė, kad senosios karo paskelbimo tradicijos yra atgyvenusios. Užuoat jas taikius, visuomenės mobilizavimas kariauti būtų nuolatinis tautos ir visuomenės gyvenimo požymis. Tai taikoma ir kariuomenei, kuri turi būti iš anksto pasirengusi ir dislokuotos pajėgos turi nuolat kelti grėsmę taikiniui. Vis dėlto grėsmė skiriasi nuo tikro karo. Per ilgai užsitęsusi grėsmė pasėja abejonių ir „kol viena pusė abejoja, kita, tvirtai apsisprendusi kariauti, toliau stiprina savo pajėgas, kol galiausiai pasienyje dislokuojamos milžiniškos karinės pajėgos. Po

¹² Julia Ioffe „Exclusive: The Pentagon is Preparing New War Plans for a Baltic Battle Against Russia“, *Foreign Policy*, 2015 m. rugsėjo 18 d., <https://foreignpolicy.com/2015/09/18/exclusive-the-pentagon-is-preparing-new-war-plans-for-a-baltic-battle-against-russia/>, skaityta 2019 m. liepos 15 d., taip pat žr. David A. Shlapak & Michael W. Johnson „Reinforcing Deterrence on NATO’s Eastern Flank: Wargaming the Defense of the Baltics“, (Santa Monica: RAND 2016).

to telieka duoti signalą ir iš karto visu pajėgumu prasideda karo veiksmai.¹³

Rusijos elgesys Ukrainoje ir aplink ją pastaruosius keletą metų puikiai iliustruoja tokią padėtį. Kaip jau minėta, 20-oji gvardijos bendrųjų pajėgų armija turi dvi divizijas su šešiomis manevrinėmis brigadomis, dislokuotomis Ukrainos šiaurėje ir šiaurės rytuose, išsidėsčiusiomis aplink Voronežą, Brianską, Belgorodą ir Smolenską.

Kalbant apie Baltijos šalis, akivaizdu, kad Rusija galėtų be didelio vargo pastiprinti savo pajėgas regione pajėgomis iš 20-osios gvardijos bendrųjų pajėgų armijos ir 1-osios gvardijos tankų armijos šalia Maskvos – vien iš VKA, jau nekalbant apie pajėgas kitose karinėse apygardose. Tačiau, jeigu ji taip padarytų, jai turbūt taip pat tektų racionalizuoti savo vadovybės struktūrą. Priešingu atveju, kaip pastebi Vakarų analitikai, 6-osios gvardijos bendrųjų pajėgų armijos kovos veiksmų rajone šalia dar vienos desanto šturmo pajėgų vadovaujamos ir valdomos divizijos veiktų bent vienas atskiras korpusas ir trys skirtingos armijos. Tai galėtų sukelti beviltišką painiavą¹⁴.

Jeigu rusai surizikuotų sukelti tokią painiavą arba kitaip išspręstų vadovavimo klausimą, jie galėtų gana greitai permesti šias papildomas pajėgas ne tik iš VKA, bet ir iš kitų karinių apygardų. Nuo 2014 m. Rusija vykdo neskelbtas pratybas, kuriose gali dalyvauti dešimtys tūkstančių karių ir naudojami tūkstančiai transporto priemonių bei artilerijos pabūklų ir per kurias „jose dalyvaujantys kariniai daliniai yra dislokuoti už vidutiniškai 350 km nuo pratybų vietos <...>, į kurią jie greičiausiai atvyksta geležinkeliu arba keliais“. Viena karinių dalinių grupė turėjo būti perdislokuota 3 000 kilometrų¹⁵. Gali būti, kad vadovybės ir logistikos klausimai būtų išspręsti anksčiau, o koviniai daliniai teatre pasirodytų tik paskutinę minutę.

Nors nuo 2014 m. Baltijos šalių kariuomenės išsiplėtė, sustiprėjo ir dabar yra užtikrintos savo sugebėjimu vienaip ar kitaip kovoti, jeigu Rusija rimtai mobilizuotų savo pajėgas, vargu ar teritorinė gynyba ilgai atsilaukytų, išskyrus galbūt paskutinius miestus – už tai jie būtų paversti griuvėsiais.

¹³ G. Isserson, cituojamas Steven J. Main „‘You Cannot Generate Ideas by Orders’: The Continuing Importance of Studying Soviet Military History—G.S. Isserson and Russia’s Current Geopolitical Stance“, *The Journal of Slavic Military Studies* 29/1 (2016), 60.

¹⁴ C. Harris ir F. W. Kagan „Russia’s Military Posture“, 14.

¹⁵ Johan Norberg „Training to Fight – Russia’s Major Military Exercises 2011-2014“, *Swedish Defence Research Agency Report* (2015 m. gruodžio mėn.), 24, 51.

3.2. Parengtos invazijos politika

Parengtos invazijos politika iš pradžių sutaptų su staigios invazijos politika: tai vis tiek būtų atviras iššūkis taikyti NATO 5 straipsnį. Skirtumų atsirastų Rusijai tęsiant karinius veiksmus ir rusams greičiausiai sėkmingai skverbiantis gilyn į Baltijos valstybes, o galbūt visiškai jas užkariavus. Tokio- mis aplinkybėmis visų pirma būtų nuogaustaujama, kad Rusija galėtų grasinti tam tikro masto branduoliniu kerštu, jeigu NATO mėgintų prasiskverbti atgal į Baltijos valstybes. Tokie grasinimai galėtų būti įtikimi arba ne, tačiau mažai tikėtina, kad NATO sprendimus priimančios pareigūnai žinotų, kaip yra iš tikrų- jų. Tokiu atveju NATO kiltų svarbi politinė dilema: tęsti veiksmus ir pademons- truoti 5 straipsnio ir viso Aljanso patikimumą arba pasitraukti ir išvengti galimo branduolinio puolimo.

3.3. Parengtos invazijos strategija

Galiausiai, ar galimybė įvykdyti parengtą invaziją Rusijai suteikia reikiamų sėkmingo karo su Baltijos šalimis teorijos elementų? Atsakymas iš esmės yra teigiamas. Pagal šį scenarijų Rusija turėtų realiausių galimybių kontroliuoti Baltijos valstybėse vykdomų priešiško viena kitos atžvilgiu karinių operacijų pobūdį ir eigą.

Taktiniu požiūriu, Rusija iš esmės gali mobilizuoti ir dislokuoti karines pajėgas, būtinas Baltijos šalių gynybai sutriuškinti. Būdai, kuriais ji šiam tikslui sutelktų karines pajėgas ir priemones, gali skirtis – ji galėtų lėtai prisitaikyti didindama kariuomenės buvimą per iki sienos greitai įveikiamą atstumą, kaip numatė Issersonas, arba galėtų atgabenti pajėgas paskutinę minutę vykdydama „neskelbtas pratybas“. Tikėtina, kad didesnis iššūkis Rusijai būtų tobulinti vadovybės sistemą regione, kad būtų galima veiksmingai vadovauti visai bendrųjų pajėgų operacijai ir ją valdyti.

Politiniu požiūriu, šis scenarijus daugeliu aspektų sutampa su staigia invazija, išskyrus tai, kad gerokai labiau tikėtina, jog Rusijai pasisektų, todėl jai atsivertų galimybė vykdyti branduolinį šantažą, grasinti branduoliniu kerštu už bet kokią NATO kontrataką Baltijos šalių regione. Tokie grasinimai, politiniu požiūriu, būtų lemiamas momentas ne tik hipotetiniame Baltijos šalių kare, bet net ir NATO kaip organizacijai.

Galutinės pastabos ir išvada

Toliau pateikiamos kelios galutinės bendro pobūdžio pastabos, daugiausia susijusios su kiekvienu scenarijumi, tačiau jų poveikis skirtingomis aplinkybėmis gali skirtis, o vėliau išdėstoma trumpa išvada.

Pirma, dar vienas gyvybiškai svarbus Aljanso vidaus politikos aspektas yra jo gebėjimas priimti naujieną apie Rusijos agresiją: ar visas Aljansas arba atskiros jo narės patikėtų tokia naujiena, ar ne? Ar jie būtų pasirengę reaguoti, ar ne? „Išpėjimas – tai procesas, kurį sudaro dvi dalys: viena iš jų yra susijusi su žvalgybos išpėjimais, o kita – su politiniais sprendimais ir reakcija. Taigi, pagrindinį iššūkį reikėtų apibrėžti kaip išpėjimo-reakcijos problemą, kurioje žvalgybos pranešimai apie numatytus priešiškus veiksmus yra būtinas pirmasis žingsnis, tačiau jokiū būdu ne tikslas pats savaime.“¹⁶ Jeigu NATO šalių vyriausybės nuosekliai netiki, kad tokie scenarijai apskritai gali būti įgyvendinti – kad ir kokie jie atrodo neįtikimi – joms nebūtų lengva patikėti, kad galbūt toks scenarijus vyksta net ir tuo metu, kai jis iš tiesų vykta, ir jos nebūtų pasirengusios tinkamai reaguoti. Viena iš priežasčių, kodėl užmaskuotos invazijos scenarijus yra mažiausiai tikėtinas scenarijus yra tai, kad NATO turėtų laiko suprasti, kad kažkas tikrai vyksta, ir pradėti reaguoti. Per atvirą abiejų formų invaziją tokio laiko nebūtinai būtų. To laiko reikėtų sprendimams priimti, o ne būtinai žvalgybos informacijai surinkti ir išanalizuoti; „prieš pastarąsias Rusijos operacijas Gruzijoje, Ukrainoje ir Sirijoje požymių, kad įvyks konfliktas, netrūko“¹⁷. Ketinimų vertinimas yra sunkus klausimas, kurio patys Rusijos sprendimų priėmėjai gali neišspręsti iki pat paskutinės minutės.

Baltarusija yra labiausiai nenusipėjamas veiksnys Baltijos šalių gynybos kontekste. Jeigu Rusija įvykdytų kokią nors rimtą užmaskuotą arba atvirą operaciją prieš Baltijos valstybes – ką darytų Baltarusija? Jos santykiai su Rusija nuo 2014 m. yra sudėtingi, nes ji ėmėsi priemonių apsisaugoti nuo užmaskuotos invazijos ir užsitikrinti kiek įmanoma nepriklausomą erdvę tarptautiniams klausimams spręsti, tačiau vis tiek iš esmės lieka Maskvos orbitoje. Baltarusija gali savo arba ne savo noru aktyviai dalyvauti bet kokiose galimose operacijose, ji gali leisti Rusijos karinėms pajėgoms vienaip ar kitaip kirsti jos teritoriją arba ji gali mėginti laikytis tikro neutralumo – nors tikrai mažai tikėtina, kad Rusija pritartų šiam paskutiniam variantui, nes tokiu atveju būtų ribojamos Rusijos pasirinkimo galimybės.

¹⁶ Mark R. Cozad „Strategic Warning on NATO's Eastern Flank: Pitfalls, Prospects, and Limits“ (Santa Monica: RAND 2018), 9.

¹⁷ Ten pat, 26.

Būtina atsižvelgti ir į bendrą Rusijos karinį pajėgumą. 2016 m. buvo vertinama, kad „Rusija turi pajėgumų ir gali vienu metu pradėti dvi dideles operacijas“¹⁸. Nuo 2015 m. Rusija jau vienu metu vykdė dvi operacijas – Donbase ir Sirijoje. Net jeigu Siriją vertintume kaip daugių daugiausia pusę operacijos, ypač kalbant apie sausumos pajėgas, Rusija negalėtų sukurti ir išlaikyti pajėgumų, būtinų ilgesniam karui Baltijos valstybėse. Tai Rusijai nebūtų problema, jeigu ji sugebėtų suduoti greitą netikėtą smūgį, tačiau atrodo, kad parengta invazija mažai tikėtina, o kiti scenarijai greičiausiai neatneštų tokio rezultato.

Ši scenarijų analizė rodo, kad, jeigu Baltijos valstybėse kiltų Rusijos ir NATO konfliktas, tai būtų atvira invazija ir greičiausia parengta. Neatrodė, kad užmaskuota invazija pati savaime galėtų duoti kokios nors naudos, be to, ji greičiausiai bet kuriuo atveju sukeltų atvirą karą. Staigi invazija kelia visus atvirų karinių veiksmų keliamus pavojus, bet ji nebūtinai Rusijai būtų sėkminga tiek, kad pateisintų kylančią grėsmę. Taigi, Rusijai, kaip galbūt vertas svarstyti variantas, lieka tik trečiasis scenarijus su galimybe pasiekti galutinę pergalę grasinant galimu branduoliniu kerštu už bet kokią NATO kontrataką. Galiausiai pažymėtina, kad apskritai rusai apie strategiją galvoja kitaip. Nors atliekant strateginę analizę galima ir verta taikyti bendrąją strategijos teoriją, konkrečių rusų tam tikrų strateginių iššūkių specifinėmis istorinėmis aplinkybėmis suvokimas būtų ir skirtingas, ir nesuprantamas. Jie mus gali nustebinti, kad ir kokia būtų ta nuostaba – reikšminga ar nereikšminga, lemianti gera ar bloga.

Rusija neabejotinai yra pajėgi sėkmingai įsiveržti į Baltijos valstybes. Tai, ar ji ketina ir yra pasiryžusi rizikuoti, yra kitas klausimas, į kurį atsakymo greičiausiai nesužinosime tol, kol tai tikrai įvyks. Šiaip ar taip, Rusijos invazijos į Krymą 2014 m. vasario mėn. išvakarėse Krymas dar nebuvo Rusijos užgrobtas.

2019 m. rugpjūtis

¹⁸F. Westerlund ir J. Norberg „The Fighting Power of Russia's Armed Forces in 2016“, 92.